

บทที่ ๔

การประยุกต์หลักธรรมในหน้าที่ของบุตร

ในบทนี้ เป็นการนำเสนอแนวทางการประยุกต์หลักธรรมที่เกี่ยวกับบุตรมาปรับใช้ในสังคม ซึ่งผู้วิจัยได้กล่าวถึงหลักธรรมที่บุตรพึงปฏิบัติต่อบิดามารดา เช่น เรื่องความกตัญญูตเวทีที่บุตรควรปฏิบัติไม่เฉพาะต่อบิดามารดาเท่านั้น แต่ยังสามารถปฏิบัติให้กว้างขวางออกไปถึงบุคคล สังคม ประเทศชาติ และพระศาสนาอีกด้วย หลักธรรมว่าด้วยเรื่องบุตร สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบันได้อย่างไร ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดแนวคิดไว้ดังนี้

๔.๑ แนวทางการประยุกต์หลักธรรมที่บุตรพึงปฏิบัติต่อบิดามารดา

๔.๑.๑ ความกตัญญูตเวที

๔.๑.๒ หลักธรรมสุจริต ๓ ประการ

๔.๒ แนวทางการประยุกต์หลักธรรมที่บุตรพึงปฏิบัติต่อสังคม

๔.๒.๑ การไม่คบคนพาล

๔.๒.๒ การคบบัณฑิต

๔.๒.๓ บุญกิริยาวัตถุ

๔.๓ แนวทางการประยุกต์หลักธรรมที่บุตรพึงปฏิบัติต่อพระพุทธศาสนา

๔.๓.๑ หลักการประพฤติดุริยธรรม

๔.๓.๒ ความเป็นผู้ว่าง่าย (โสวจัสสตา)

๔.๓.๓ การสนทนาธรรม (อัมมัสสากัจฉา)

๔.๔ สรุป

๔.๑ แนวทางการประยุกต์หลักธรรมที่บุตรพึงปฏิบัติต่อบิดามารดา

๔.๑.๑ ความกตัญญูตเวที

ความกตัญญูเป็นเครื่องหมายของคนดี เพราะขึ้นชื่อว่าคนดีหรือความดีนั้นเป็นหลักธรรมที่บิดามารดานำมาฝึกฝนอบรมให้กุลบุตร กุลธิดาและบุตรหลานได้ภายในครอบครัว อันจะเป็นความกตัญญูตเวทีที่คุณและตอบแทนคุณท่านที่มาก่อนแล้วยกตน จะเป็นแนวทางช่วยให้ครอบครัวเป็นปึกแผ่นมั่นคงตลอดไป ดังพุทธภาษิตที่ว่า ความกตัญญูตเวที เป็นภูมิธรรมของคนดี^๑

^๑ อัง.พุก.(ไทย) ๒๐/๓๓/๗๗.

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ)^๒ ได้แสดงกัตถุญกตเวทิตากถาไว้ว่า

- ๑) การทำบุญเพื่อระลึกถึงบรรพบุรุษ
- ๒) การทำบุญเพื่อสืบทอดประเพณีอันดีงาม
- ๓) การสืบทอดประเพณีอันดีงามของบรรพบุรุษ
- ๔) เพื่อเป็นแนวทางสำหรับอนุชนรุ่นหลัง (แบบอย่างต่อไป)
- ๕) ช่วยผู้อื่นให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์
- ๖) ไม่เบียดเบียนผู้อื่น
- ๗) การทำตนให้เป็นมนุษย์ทั้งกายและใจ

ได้เปรียบเทียบถึงความกัตถุญเป็นลักษณะของคนดี มีการทำบุญการแสดงออกถึงความมีคุณธรรมต่อบิดามารดาและผู้มีพระคุณได้อย่างดี

๑) ความกัตถุญกตเวทิต่อบุคคล คือบุพการีและผู้อื่นที่ทาประโยชน์ให้โดยมีพฤติกรรม คือ

- ๑.๑ แสดงความเคารพนับถือ ยกย่องเชิดชู ไม่ลบหลู่ดูหมิ่น
- ๑.๒ ชักนำคนอื่นให้ทำคุณงามความดี ตอบแทนผู้มีพระคุณ
- ๑.๓ ปฏิบัติต่อผู้มีพระคุณด้วยความซื่อตรงไม่มีลับลมคมใน หรือมีสิ่งใดแอบแฝง
- ๑.๔ ไม่ละทิ้งผู้มีพระคุณในคราวที่ผู้มีพระคุณเดือดร้อนและลำบาก
- ๑.๕ ความเคารพรักใคร่ไว้วางใจและเชื่อถือในพระคุณที่ไม่ผิดศีลธรรม
- ๑.๖ ไม่ทำตนให้เป็นที่เสื่อมเสียชื่อเสียงแก่วงศ์ตระกูลและผู้มีพระคุณ
- ๑.๗ ทำให้ผู้มีพระคุณสุขใจ อิ่มใจ และไม่คิดร้ายต่อผู้มีพระคุณ

การตอบแทนพระคุณต่อบิดามารดาที่แท้จริงจึงหมายถึง การชักนำบิดามารดาที่ไม่มีศรัทธาให้ตั้งอยู่ในศรัทธา ไม่มีศีลให้ตั้งอยู่ในศีล ไม่มีการเสียสละให้ตั้งอยู่และยินดี ไม่มีปัญญาก็ให้ตั้งอยู่ในปัญญา ดังพระพุทธองค์ตรัสไว้ว่าส่วนบุตรคนใดให้มารดาและบิดาผู้ไม่มีศรัทธา สมาทานตั้งมั่นดำรงอยู่ในสัทธาสัมปทา (ถึงพร้อมด้วยศรัทธา) ให้มารดาบิดาผู้ทุศีล สมาทานตั้งมั่นดำรงอยู่ในศีลสัมปทา (ถึงพร้อมด้วยศีล) ให้มารดาและบิดาผู้ตระหนี่ สมาทานตั้งมั่น ดำรงอยู่ในจาคสัมปทา (ถึงพร้อมด้วยการเสียสละ) ให้มารดาและบิดาผู้ไม่มีปัญญา สมาทานตั้งมั่นดำรงอยู่ในปัญญาสมาทานถึงพร้อมด้วยปัญญา ด้วยเหตุเพียงเท่านั้นแล การกระทำอย่างนั้น ชื่อว่าอันบุตรได้กระทำและทำการ

^๒ พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), กัตถุญกตเวทิตากถา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๓.

ตอบแทนแล้วแก่มารดาและบิดา^๓ เมื่อกุลบุตรทำให้พ่อแม่ศรัทธาในคุณของพระรัตนตรัยได้ และเป็นผู้มีปัญญารู้แจ้งแทงตลอด พระพุทธองค์ตรัสถึงอานิสงส์แก่กุลบุตรผู้มีศรัทธา ๕ ประการ คือ

“สัตบุรุษทั้งหลายผู้สงบในโลก (๑) เมื่อจะอนุเคราะห์ ย่อมอนุเคราะห์ผู้มีศรัทธาก่อน ไม่อนุเคราะห์ผู้ไม่มีศรัทธาก่อน (๒) เมื่อจะเข้าไปหา ย่อมเข้าไปหาผู้มีศรัทธาก่อน ไม่เข้าไปหาผู้ไม่มีศรัทธาก่อน (๓) เมื่อจะต้อนรับ ย่อมต้อนรับผู้มีศรัทธาก่อน ไม่ต้อนรับผู้ไม่มีศรัทธาก่อน (๔) เมื่อจะแสดงธรรม ย่อมแสดงธรรมผู้มีศรัทธาก่อน ไม่แสดงธรรมผู้ไม่มีศรัทธาก่อน (๕) กุลบุตรผู้มีศรัทธาหลังจากตายไปแล้ว ย่อมเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ภิกษุทั้งหลายกุลบุตรผู้มีศรัทธา ย่อมได้อานิสงส์ ๕ ประการนี้แล”^๔

กรณีตัวอย่างการประยุกต์ใช้หลักธรรมเรื่องความกตัญญูในสังคมไทย จากหนังสือพิมพ์ข่าวสด ได้ลงข่าวพระกตัญญูที่มีต่อมารดาที่ป่วยเป็นอัมพาตมานานกว่า ๓ ปี โดยทั้งตำแหน่งเจ้าอาวาสเดินเท้าจากอำเภอไพรบึงจังหวัดศรีสะเกษเพื่อกลับบ้านโยมแม่ระยะทางไป-กลับประมาณ ๕ กิโลเมตรเมื่อต้นเดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๙ เรื่องราวของพระอภิรักษ์ อภิญาโน อายุ ๔๑ ปี เคยบวชเป็นสามเณรตั้งแต่อายุ ๑๒ ปี เมื่ออายุครบบวชพระก็ได้ทำการอุปสมบทที่วัดสำโรงพลัน บวชเป็นพระได้ ๒๐ พรรษาจึงได้เป็นเจ้าอาวาสวัดบ้านหัวช้าง ตำบลสำโรงพลัน อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ และได้สละตำแหน่งเจ้าอาวาสมาดูแลโยมแม่ที่ป่วยเป็นโรคอัมพาต ได้มาอาศัยอยู่ที่วัดบ้านสังกัน ไม่ไกลจากบ้านโยมแม่นัก(ไปกลับประมาณ ๕ กิโลเมตร)โดยอาศัยอาหารที่ได้จากบิณฑบาตนำไปเลี้ยงดูแม่ เมื่อพระอภิรักษ์มาถึงบ้านก็นำเอาผ้าชุบน้ำเช็ดเนื้อเช็ดตัวให้โยมแม่ก่อนจะป้อนข้าวป้อนน้ำให้โยมแม่อีกทั้งเข้าครัวทำกับข้าวและซักผ้าถูเสื่อผ้าให้โยมแม่ โดยไม่คิดว่าจะทำผิดพระธรรมวินัยของสงฆ์แต่อย่างใด พระอภิรักษ์ปฏิบัติอย่างนี้มา ๓ ปีแล้ว เนื่องจากโยมแม่ไม่มีพี่น้องที่ไหน มีเพียงลูกชายคนเดียวคือพระอภิรักษ์ มีหลายคนเคยถามท่านว่าทำไมจึงไม่ลาสิกขาบทยออกมาเพื่อมาดูแลโยมแม่เพราะจะได้ดูแลเนื้อต้องตัวได้สะดวกและไม่เป็นข้อครหาในทางชาวบ้านท่านจึงได้ตอบไปว่าคนเราเกิดมาจะต้องกตัญญูรู้คุณและแม่คือพระอรหันต์จึงคิดว่าเป็นพุทธบุตรได้ปฏิบัติต่อแม่ซึ่งเปรียบเสมือนพระอรหันต์ ส่วนที่ไม่ลาสิกขาบทยนั้นก็เพราะว่าต้องการให้โยมแม่เห็นชายผ้าเหลืองจนกระทั่งวาระสุดท้ายของชีวิตแทนที่จะเป็นการบวชหน้าไฟ^๕

การทำเช่นนี้พระผู้ใหญ่หลายท่านก็เห็นดีด้วยและสนับสนุนเนื่องจากทำเพื่อโยมแม่อีกทั้งด้วยความยากจน ทำให้ไม่มีเงินรักษาโยมแม่ เพราะอยู่วัดบ้านนอก มีเพียงเจ้าอาวาสที่ให้ปัจจัยไปรักษาโยมแม่ บางครั้งท่านก็ยังคิดจะฆ่าตัวตายพร้อมกับโยมแม่ แต่ก็เกรงกลัวต่อบาปกรรมจึงยกเลิก

^๓ วจ.พุทธ.(ไทย) ๒๐/๓๔/๗๘.

^๔ วจ.ปญจก.(ไทย) ๒๒/๓๘/๕๙.

^๕ แหล่งข้อมูล: Yaofeng. http://www.Matichon.co.thi_khaosod/khaosod@day, 2006/02/04.

แนวคิดนี้ ส่วนชาวบ้านที่เฝ้าดูพฤติกรรมของท่าน เช่น นายกะมอน สุพรรณ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ ๑ บ้านสำโรงพลัด ซึ่งมีบ้านอยู่ติดกับโยมแม่พระอภิกษุณั้น ก็มีความชื่นชมยินดีในตัวพระอภิกษุที่ปฏิบัติตัวเป็นลูกที่ดี ไม่มีความรังเกียจที่โยมแม่ถ่ายเรียรด เพราะช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ก็ตาม แม้จะดูไม่เหมาะแต่ก็ยังดีกว่าปล่อยให้โยมแม่ตายไปโดยไม่มีใครเหลียวแล ด้วยเหตุผลของการแสดงความกตัญญูทเวที ที่ถูกตีแผ่ไปทั่วโลกทางอินเทอร์เน็ตปรากฏว่ามีประชาชนทั้งในประเทศและต่างประเทศ เช่น อังกฤษ สวิตเซอร์แลนด์ ฝรั่งเศสแคนาดาและสหรัฐอเมริกา ได้เสนอความช่วยเหลือไถ่ถอนที่ดินของพระอภิกษุและช่วยเหลือเรื่องการรักษา^๖ เรื่องพระกตัญญูนี้เป็นเพียงตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงการแสดงความกตัญญูทเวทีที่บุตรพึงกระทำต่อบิดามารดาแม้ว่าจะอยู่ในสถานะเช่นไร แต่ต้องอยู่ในกรอบแห่งพระธรรมวินัย ซึ่งในเรื่องนี้ มีหลักปฏิบัติโดยทั่วไป ดังนี้คือ คฤหัสถ์สามารถบำรุงบิดามารดาด้วยการแสดงความเคารพมีการกราบไหว้เป็นต้นได้แต่สำหรับภิกษุไม่สามารถทำอย่างนั้นได้ พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุบำรุงบิดามารดาด้วยสักการะคือด้วยการให้วัตถุสิ่งของเพียงอย่างเดียว ในคัมภีร์อรรถกถาพระวินัย มีการอธิบายในเรื่องนี้ว่า แม้จะเป็นภิกษุก็สามารถบำรุงบิดามารดาได้ ไม่มีความผิด วิธีการบำรุงบิดามารดา คือ ถ้าพระลูกชายนำโยมมารดาไปยังวัดที่อยู่แล้วให้การปรนนิบัติดูแล ก็สามารถทำกิจแก่โยมมารดาได้ทุกอย่าง เพียงแต่อย่าถูกต้องกายเท่านั้น เพราะถือว่าไม่เหมาะสม แต่ถ้าถูกต้องกายโยมแม่ท่านก็ปรับเพียงอาบัติอย่างเบา คือ เป็นอาบัติทุกกฏเท่านั้น ส่วนโยมบิดาภิกษุสามารถทำกิจทุกอย่างมีการอาบน้ำและการนวดให้เป็นต้น แล้วให้การบำรุงด้วยมือของตนเหมือนอย่างบำรุงสามเณรนั้น^๗

นอกจากนี้ ท่านยังได้ให้แนวทางในการปฏิบัติต่อโยมมารดาไว้อีกว่า ถ้าพระลูกชายเห็นโยมมารดาถูกกระแสน้ำพัดพาไป ในเบื้องต้นอย่าได้ถูกต้องกายโยมมารดา ให้วางเรือหรือแผ่นกระดาน ท่อนกล้วย หรือท่อนไม้ไปข้างหน้าของท่าน เมื่อเรือเป็นต้นไม่มี แม้ผ้าจีวรก็สามารถใช้แทนได้ แต่ไม่ให้พูดว่า โยมแม่จงจับที่ผ้าจีวรนี้ เมื่อโยมมารดาจับผ้าได้แล้ว พึงจุตมาด้วยท่าในใจว่าจุตบริวาร ถ้าโยมมารดาตกใจกลัว ก็พึงเข้าไปปลอบโยน ในกรณีที่โยมมารดาถูกน้ำพัดแล้วรีบขึ้นคอหรือจับมือพระลูกชาย ก็ไม่ควรสลัด ควรส่งท่านไปให้ถึงบกก่อน ในกรณีที่โยมมารดาตกลงมตกบ่อ ก็ให้ใช้เชือกหรือผ้าโยนลงไปในที่นั้น เมื่อท่านจับเชือกหรือผ้าได้แล้วพึงสาวขึ้นมา แต่ก็อย่าให้ถูกต้องกาย^๘ แม้แต่อนามภิกษุบิณฑบาต ซึ่งได้แก่บิณฑบาตที่ภิกษุได้มาแล้วตนเองหรือภิกษุอื่นยังมีได้แต่ต้อง ภิกษุก็ยังสามารถให้แก่โยมบิดามารดาได้ ไม่ถือว่าเป็นการยังสัทธาไทยให้ตกไปถ้าบิดามารดาเป็นใหญ่ ไม่

^๖ บรรณาธิการข่าว, “ทั่วโลกหลังไหลช่วยพระกตัญญู”, ข่าวสด, (๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๙): หน้า ๑๑.

^๗ วิ.ม.อ. (บาลี) ๑/๑๘๕-๑๘๗/๕๐๙, อ้างใน พระมหาอุดม สารเมธี, กตัญญูทเวทีตา: การรู้จักตอบแทนคุณ, (กรุงเทพมหานคร: ระฆังทอง, ๒๕๕๑), หน้า ๓๓.

^๘ วิ.ม.อ. (บาลี) ๒/๒๘๑/๓๑-๓๒.

หวังการตอบแทนจะไม่ทำก็ควร แต่ถ้าท่านทั้ง ๒ ดำรงอยู่แม้ในราชสมบัติแล้ว ยังหวังการตอบแทนอยู่ จะไม่ทำไม่ควร^๙

ดังนั้น จึงเห็นได้ว่า แม้จะบวชเป็นพระภิกษุก็สามารถให้การเลี้ยงดูโยมบิดามารดาได้ ทั้งได้รับการสรรเสริญจากพระพุทธเจ้าอีกด้วย ดังพระพุทธพจน์ที่ตรัสกับภิกษุรูปหนึ่งผู้ต้องการจะลาสิกขาไปเพื่อเลี้ยงดูบิดามารดาว่า “ภิกษุ เธอดำเนินตามทางที่เราเคยดำเนินมาเมื่อขณะที่กำลังสร้างบารมีธรรม เราก็กเคยเลี้ยงพ่อแม่มาแล้ว การเลี้ยงพ่อแม่เป็นวงศ์ของบัณฑิตทั้งหลาย” แล้วทรงประกาศสังฆธรรม เมื่อจบสังฆธรรม ภิกษุนั้นได้บรรลุเป็นพระโสดาบัน^{๑๐} ส่วนการให้วัตถุสิ่งของแก่โยมบิดามารดา ก็มีพระพุทธพจน์ยืนยันว่า “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุให้สิ่งของๆ ตนแก่ท่านด้วยถือว่า เป็นพ่อแม่ เราจะพึงว่าอะไร เราอนุญาตภิกษุให้สิ่งของๆ ตนแก่พ่อแม่ได้”^{๑๑}

จึงกล่าวได้ว่า การตอบแทนคุณบิดามารดา เป็นกิจสำคัญของบุตรโดยแท้ ไม่ว่าบุตรจะอยู่ในสถานะใดก็ตาม ย่อมเป็นหน้าที่ที่พึงปฏิบัติและเป็นการทำตอบแทนผู้มีพระคุณ ซึ่งสอดคล้องกับพระพุทธพจน์ที่แสดงเรื่องความกตัญญูกตเวทีว่า “ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราทั้งหลายจักเป็นผู้กตัญญูกตเวทีและอุปัการะ แม้เพียงเล็กน้อยที่บุคคลอื่นกระทำในเราทั้งหลาย จักไม่เสื่อมสูญไป เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้”^{๑๒}

๔.๑.๒ หลักธรรมสุจริต ๓ ประการ

นอกจากเรื่องความกตัญญูกตเวทีแล้ว หลักธรรมที่บุตรพึงปฏิบัติ และสามารถนำมาปรับใช้ในสังคมได้ ก็คือเรื่องสุจริต ๓ กล่าวคือ

๑) กายสุจริต คือ ความประพฤติชอบด้วยกาย มี ๓ คืองดเว้นและประพฤติตรงข้ามกับปาณาติปาตา อทินนาทานาและกาเมสุมิณาจาร

๒) วจีสุจริต คือ ความประพฤติชอบด้วยวาจา มี ๔ คืองดเว้นและประพฤติตรงกันข้ามกับ มุสาวาทา ปิสุณวาจา ผรุสวาจาและสัมผัปปลาปะ

^๙ วิ.ม.อ. (บาลี) ๑/๑๘๕-๑๘๗/๕๐๙, ๕๑๒.

^{๑๐} ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๙/-/๑๐๘-๑๕๐.

^{๑๑} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๖๑-๑๖๑.

^{๑๒} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๒๓๔/๓๒๔.

๓) มโนสุจริต คือ ความประพฤติชอบด้วยใจ มี ๓ คือการไม่ยอกได้ของคนอื่นเขา (อนภิชฌา) การไม่พยาบาทเบียดเบียนซึ่งกันและกัน (อพยาบาท) การทำความเห็นให้ถูกต้องมีเหตุมีผลรู้จักผิดชอบชั่วดี (สัมมาทิฐิ)^{๑๓}

หลักธรรมเหล่านี้ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบัน ด้วยเหตุผลอันสมควรจะมีประโยชน์อันเป็นการปฏิบัติที่ดีให้เป็นคุณธรรมต่อบิดามารดาในการอบรมสั่งสอนบุตรที่ดี เพราะถ้าบุตรธิดาประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมย่อมจะมีแต่ความสุขความเจริญฝ่ายเดียว

สรุปได้ความว่าหลักของความกตัญญูกตเวที เป็นคุณธรรมที่พึงจะปฏิบัติต่อบิดามารดาและต่อสิ่งต่าง ๆ มากมาย เช่น ต่อบุคคลที่เป็นบุพการีต่อสัตว์ เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย ที่ทำคุณประโยชน์มาก่อนโดยออกศึกรบปกป้องประเทศชาติเอาไว้เคียงข้างกับเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธหรือวีรบุรุษในอดีต พร้อมทั้งสถาบันและสิ่งแวดล้อมเช่น ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ดังตัวอย่างที่ปรากฏในเรียงความกตัญญูกตเวที มีพญาแร้ง, พญาช้างรวมทั้งสุวรรณสามราชกุมาร ในสมัยพระพุทธกาลยังมีพระสารีบุตรและอีกมากมายรู้คุณผู้อื่นกระทำการตอบแทนจนกระทั่งสมัยปัจจุบันมีพระกตัญญูคือพระอภิรักษ์ อายุ ๔๑ ปี ดูแลมารดาเป็นอัมพาตเพราะมีหลักธรรมความกตัญญูรวมทั้งความปรารถนาของนักปราชญ์ ด้านศาสนา ท่านให้ข้อคิดเห็น บิดามารดาอนุเคราะห์แก่บุตร รวมถึงหลักธรรมสุจริตทางกาย วาจาและใจเพื่อเป็นการแสดงออกให้เห็นถึงความบริสุทธิ์ ซื่อสัตย์ต่อบิดามารดาได้อย่างดี

๔.๒. แนวทางการประยุกต์หลักธรรมที่บุตรพึงปฏิบัติต่อสังคม

หน้าที่ของบุตรธิดานอกเหนือจากการปฏิบัติตนให้อยู่ในโอวาทของบิดามารดา ครู อาจารย์ และกัลยาณมิตรผู้หวังความเจริญแก่ตนแล้ว ยังต้องมีหน้าที่ปฏิบัติตนให้อยู่ในสังคมอย่างปกติสุข เพราะฉะนั้น แนวคิด ทฤษฎี หรือหลักธรรมที่บิดามารดาและครูอาจารย์เป็นต้นได้สั่งสอนบุตรธิดา จะเกิดประโยชน์มากขึ้น หากได้รับการประยุกต์ใช้ในวงกว้าง หลักธรรมดังกล่าวจึงน่าจะครอบคลุมเนื้อหาดังต่อไปนี้

๔.๒.๑. การไม่คบคนพาล

คำว่า พาล แปลว่าตัดประโยชน์ทั้ง ๒ คือประโยชน์ในโลกนี้และประโยชน์ในโลกหน้า หรือตัดประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่นและแปลว่าโง่ก็ได้ แปลว่าอ่อนก็ได้ แปลว่าหนาก็ได้ คนพาลมีลักษณะคือเครื่องหมายให้คนอื่นรู้และให้ตัวเองรู้ ๓ ประการ (๑) คิดแต่เรื่องไม่ดีไม่มีประโยชน์

^{๑๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๒๗, อภิ.สง. (ไทย) ๓๔/๘๔๐/๓๒๗, พระธรรมปิฎก (ปอ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๙๐-๙๑.

(ทุจจินตจิตินตี) (๒) พุดแต่คำไม่ดี ไม่มีประโยชน์ (ทุพภาษิตภาสี) (๓) ทำแต่กรรมที่ไม่ดีไม่มีประโยชน์ (ทุกกตกมมารี) คนพาลมีอยู่ ๒ จำพวกคือ พาลภายนอกและพาลภายใน

๑) พาลภายนอก จำแนกเป็น ๒ จำพวก ได้แก่

๑.๑ อันธพาล ได้แก่ คนทั้งบอดทั้งพาล คนที่ประพฤติชั่วทางกาย ทางวาจาและทางใจ เช่น ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในประเพณี พุดเท็จพุดคำหยาบ พุดส่อเสียด พุดเพื่อเจ้า โลกอยากได้ของเขา พยาบาทปองร้ายเขา เห็นผิดจากทำนองคลองธรรม

๑.๒ กัลยาณพาล ได้แก่ คนทั้งดีทั้งพาล คือคนที่ประพฤติปฏิบัติดีเช่น มีกาย วาจาเรียบร้อย บางทีก็เรียนและพิจารณาชั้น ๕ แต่มีความโลภ ความโกรธ ความหลงอยู่ ยังไม่สามารถตัดกิเลสให้ขาดได้ ยังมีกิเลสหนาอยู่แต่คนดีมีศีลธรรม

๒) พาลภายใน ประกอบด้วยลักษณะและโทษ ดังนี้

๒.๑ ทำลายประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น ประโยชน์ในโลกนี้และโลกหน้า

๒.๒ ประพฤติทุจริตทางกาย วาจาและใจ

๒.๓ เสียชื่อเสียงเพราะทำให้คนผู้คบหมั่นดูปลาเน่า

๒.๔ ไม่มีคนนับถือ อุปมาเหมือนใบทองห่อปลาเน่า

๒.๕ ทำให้คนเกลียด ไม่มีคนคบหาสมาคมด้วย

๒.๖ ทำให้หมดความงามภายใน หมดสิริมงคล

๒.๗ ทำลายตระกูลตัวเอง

๒.๘ ทำให้เสื่อมเสียชื่อเสียงและวงศ์ตระกูล ตายแล้วเข้าถึงอบายภูมิ

โทษของการคบคนพาล พระพุทธพจน์หลายแห่งได้ตรัสถึงโทษของการคบคนพาล เช่น ในขุททกนิกาย อิติวุตตะกัฏฏะ ตอนหนึ่งว่า “บุคคลทำคนเช่นใดให้เป็นมิตรและคบสนิทคนเช่นใด เขาก็เป็นเช่นนั้น เพราะการอยู่ด้วยกันเป็นเช่นนั้น คนชั่วเมื่อมาคบมาเกี่ยวข้องกับคนดีทั่วไป หรือคนดีหลงไปคบไปเกี่ยวข้องกับชั่วจอมพลอยทำให้คนดีแปดเปื้อนบาปไปด้วย เหมือนลูกศรอาบยาพิษถูกยาพิษแปดเปื้อนแล้ว ย่อมทำลายแล่งลูกศรที่สะอาดให้แปดเปื้อนไปด้วยฉะนั้น เพราะกลัวการแปดเปื้อนบาป ผู้มีปัญญาจึงไม่คบคนชั่วเป็นมิตรเลย ใบหญ้าคาที่คนนำมาใช้ห่อปลาเน่า ก็พลอยเหม็นเน่าส่งกลิ่นคลุ้งตามไปด้วยฉนั้นใด การคบคนพาลก็ฉนั้น”^{๑๔} “คนพาลผู้ไม่เฉียบแหลม เป็นอัสถบุรุษ ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ ย่อมบริหารตนให้ถูกจำกัด ถูกทำลาย มีความเสียหาย ถูกผู้รู้ตำหนิ และประสพสิ่งที่มีโทษเป็นอันมาก”^{๑๕}

^{๑๔} ขุ.อิติ.(ไทย) ๒๕/๗๖/๔๓๗

^{๑๕} อง.จตุกก.(ไทย) ๒๑/๓/๔.

จากพระพุทธรูปที่ยกมาเป็นตัวอย่างนี้ บ่งชี้อย่างชัดเจนว่า การคบคนพาลมีโทษมาก บุตรธิดาผู้อยู่ในโอวาทของบิดามารดา จึงต้องหลีกเลี่ยงจากการคบคนพาลและควรคบบัณฑิตหรือเพื่อนที่ดีเท่านั้น หลีกเว้นให้ไกลจากเพื่อนชั่ว เพราะการมีเพื่อนเป็นคนพาลแม้ว่าเราจะได้เป็นคนพาล แต่ย่อมจะถูกตีตราว่าเป็นคนพาลหรือมีคนพาลเป็นมิตรไปโดยปริยาย อันจะนำความหายนะมาสู่ตน ดังตัวอย่างที่จะกล่าวต่อไปนี้ ซึ่งแสดงถึงผลของการคบคนพาล

ผลของการคบคนพาล ตัวอย่าง เรื่องพระเจ้าอชาตศัตรู การคบคนพาลได้สร้างความหายนะให้เกิดขึ้น สัจธรรมข้อนี้ปรากฏให้เห็นอย่างแน่ชัด ไม่ว่าจะเป็นในอดีต ปัจจุบัน หรือในอนาคต เช่น ในอดีตกาล พระเจ้าอชาตศัตรู ได้ทำกรรมหนักคือการปลงพระชนม์พระเจ้าพิมพิสารผู้เป็นพระราชบิดา เพราะเชื่อคำของพระเทวทัตผู้เป็นคนพาล แม้ภายหลังพระเจ้าอชาตศัตรูจะสำนึกพระทัยได้ และกลับตัวเป็นสมมาทิฐิบุคคล ได้ฟังธรรมจากพระพุทธองค์แต่ก็ไม่อาจบรรลุดุธรรมได้ เพราะตนได้ทำปิตุฆาตกรรมเสียแล้ว และแม้กาลต่อมาพระองค์ได้บำเพ็ญกุศลธรรมและทำประโยชน์แก่พระพุทธศาสนาเช่น การเป็นองค์ศาสนูปถัมภก ในการทำสังคายนาครั้งที่ ๑ ก็ตาม แต่การที่พระองค์คบคนพาลอย่างพระเทวทัต จึงถือเป็นความพลั้งพลาดอย่างใหญ่หลวง ทำให้ตนสูญเสียโอกาสในการบรรลุดุธรรมขั้นใดขั้นหนึ่ง ที่ควรจะได้บรรลุจากการได้ฟังธรรมของพระพุทธองค์ เรื่องนี้จึงเป็นตัวอย่างหนึ่งที่แสดงถึงความหายนะอันเกิดจากการคบคนพาล^{๑๖}

เรื่องช้างมฬินมุข ช้างพลายมฬินมุข เป็นช้างที่สงบเสงี่ยม เรียบร้อย อยู่ในระเบียบวินัยอย่างเคร่งครัด แต่กลายเป็นช้างเถรถึงกับพังโรงช้างจนพินาศ เมื่อความอู้อี้เข้าห้าม ก็ชิงวิ่งจับพาดกับพื้นจนตาย แล้วยังอวละวาดไล่ฆ่าความอู้อี้ช้างอื่นๆ อีกหลายคน พลายมฬินมุขมีนิสัยเปลี่ยนไปเพราะได้ฟังถ้อยคำของพวกโจรผู้เป็นคนพาลที่มาปรึกษากันใกล้ ๆ โรงเลี้ยงช้างวางแผนปล้นฆ่า แต่หลังจากอำมาตย์บัณฑิตได้มาพิสูจน์ความจริงแล้วกราบทูลให้พระเจ้าพรหมทัตทรงทราบ พระองค์จึงมีรับสั่งให้จับโจรกลุ่มนั้นมาลงโทษ แล้วทรงปรึกษากับอำมาตย์บัณฑิตว่า “พลายมฬินมุข ฟังถ้อยคำของพวกโจรจนเป็นช้างเถรไปแล้ว ท่านบัณฑิตคิดว่า มีทางใดบ้าง ที่จะทำให้กลับเป็นช้างที่ดีดังเดิมได้” อำมาตย์บัณฑิตกราบทูลเสนอแนะว่า โดยนิสัยของพลายมฬินมุขนั้น จะเชื่อฟังคำสั่งสอนเสมอ การที่จะให้กลับเป็นช้างที่ดีได้นั้น ควรจะเชิญผู้ทรงศีลทั้งหลายไปสนทนาธรรมใกล้โรงช้างนั้น เมื่อพลายมฬินมุขได้ฟังบ่อยเข้าๆ จิตใจจะโอบอ้อมอารี กลับเป็นช้างที่ดีดังเดิมได้” พระเจ้าพรหมทัตจึงโปรดให้กระทำตามคำแนะนำของอำมาตย์บัณฑิต พลายมฬินมุขเมื่อได้ฟังถ้อยคำสนทนาของผู้มีศีลทั้งหลายเป็นต้นว่า ควรมีความเมตตากรุณา โอบอ้อมอารี มีความสัจรวม ฯลฯ พลายมฬินมุขได้ฟังธรรมอยู่เป็นประจำเช่นนั้น ก็กลับเป็นช้างที่มีความสงบเสงี่ยมเรียบร้อยดังเดิม^{๑๗}

^{๑๖} วิ.จุ. (ไทย) ๗/๓๓๙/๑๘๕-๑๘๗.

^{๑๗} ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๒๖/๑๑, ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๑/๒๕-๒๖/๒๕๘-๒๖๒.

เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า แม้แต่สัตว์ดิรัจฉาน หากได้รับการสอนให้เป็นสัตว์อันธพาลก็ก่อความเดือดร้อนได้ไม่แพ้มนุษย์ อันเป็นผลเกิดจากพฤติกรรมหรือวิธีการแบบคนพาลนั่นเอง ไม่เพียงแต่มนุษย์และสัตว์ดิรัจฉานเท่านั้น ที่เมื่อถูกปลุกฝังหรือคบค้าสมาคมกับคนพาลย่อมพินาศไปดังตัวอย่างที่กล่าวมา แม้แต่ต้นไม้และพืชพันธุ์ต่างๆ ท่านก็ยังเปรียบเทียบไว้ว่า ต้นสะเดาที่นำไปปลูกไว้ใกล้ๆ ต้นมะม่วงที่มีรสหวาน ภายหลังต้องกลายเป็นมะม่วงมีรสขมไป เพราะอิทธิพลของต้นสะเดา การคบคนพาลก็ฉนั้น นอกจากนี้นี้ยังมีกรณีตัวอย่างอีกมาก เช่น เรื่องราวในสัทตกุมพชาดก^{๑๘} เป็นต้นซึ่งแสดงถึงผลของการคบคนพาลและการคบบัณฑิต

ลักษณะการไม่คบคนพาล พฤติการณ์ที่เรียกว่า"คบ" คือ พฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งคือการร่วมกิน ร่วมนอน ร่วมก่อการ รับไว้เป็นพวก เช่น รับเป็นเพื่อน รับเป็นภรรยาหรือสามี รับไว้ทำงานให้ เช่น ให้ความไว้วางใจ ให้คำชมเชย ให้ยศให้ตำแหน่ง ให้หยาบยืมสิ่งของ ส่วนการไม่คบคนพาล คือ การไม่ยอมมีพฤติกรรมสัมพันธ์ใดๆ ดังกล่าวข้างต้นกับคนพาล การไม่คบคนพาลอยู่ไม่ว่าจะในระดับไหนก็ตาม จึงเป็นการดำรงตนอยู่ด้วยความไม่ประมาท เป็นการป้องกันความเสียหายที่จะเกิดขึ้นจากการคบคนพาลนั่นเอง

๔.๒.๒. การคบบัณฑิต

บุตรที่พึงประสงค์ เมื่อหลีกเลี่ยงการคบคนพาลซึ่งมีโทษมากดังกล่าวมาแล้ว ควรคบบัณฑิตซึ่งมีคุณตรงกันข้ามกับคนพาล คำว่า บัณฑิต ในที่นี้หมายถึง ผู้มีปัญญา หรือผู้ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา ผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นบัณฑิต เพราะสามารถยึดประโยชน์ในภพนี้ ประโยชน์ในภพหน้า และประโยชน์สูงสุดคือพระนิพพานไว้ได้ การคบบัณฑิต จึงเป็นมงคลสูงสุดคือ เป็นหนทางให้ได้ความรู้ทั้งด้านปริยัติ ปฏิบัติ ด้านปฏิเวธ ได้บำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุ ๓ และบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ได้อนุตตริยะ ๖ มีทัศนानุตตริยะ(การเห็นอย่างประเสริฐ) เป็นต้นได้ นอกจากนี้ การสมาคมกับบัณฑิตผู้ไม่มีโทษยังทำให้ได้รู้จักทางเสื่อมและทางเจริญ รวมถึงทางสวรรค์และทางนิพพาน ซึ่งเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว ผู้คบบัณฑิตย่อมได้รับการสรรเสริญจากนักปราชญ์ และมีชื่อเสียงทั้งตามลมและทวนลม ป้องกันภัยในอบายภูมิได้รับความสุข ๗ ประการ มีสุขของมนุษย์และสุখทิพย์เป็นต้น

คุณของบัณฑิต ผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นบัณฑิต เพราะประกอบด้วยคุณต่าง ๆ อาทิ ช่วยให้ผู้คบเป็นสัมมาทิฐิบุคคล คือเป็นคนมีความเห็นชอบ เห็นถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ช่วยให้มีความเห็นตรง คือความเห็นตรงต่อคุณงามความดี เพื่อพัฒนากายและจิตให้สูงขึ้นสู่ความบริสุทธิ์ เนื่องจากบัณฑิต คือผู้ที่มีใจผ่องใสอยู่เป็นปกติวิสัย จึงสามารถดำเนินชีวิตไปด้วยปัญญา บัณฑิตเป็นผู้รู้คือ รู้ว่าอะไรดีอะไรชั่ว เป็นผู้รู้ถูก คือรู้ว่าอะไรถูกอะไรผิด และเป็นผู้รู้ชอบ คือรู้ว่าอะไรเป็นบุญอะไรเป็นบาป ด้วยลักษณะดังกล่าวมานี้ จัดเป็นคุณของบัณฑิต เป็นผู้ที่บุตรธิดาควรคบหา

^{๑๘} พุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๕๙-๑๘๕/๔๙๗-๕๐๑.

นอกเหนือจากบิถัมภารดาของตน ส่วนวิธีการในการคบบัณฑิต อาจแตกต่างกันไปตามบริบทของบุคคล สังคม และวัฒนธรรม แต่จุดประสงค์สำคัญคือ คบบัณฑิตเพื่อพัฒนานั้นให้เกิดความเจริญทั้งด้านร่างกายและจิตใจ รวมถึงการได้อุดมคติหรือปรัชญาในการดำเนินชีวิตให้พ้นทุกข์และเข้าถึงความสุขอันแท้จริงซึ่งเป็นผลมาจากการได้คบบัณฑิตนั่นเอง

วิธีการคบบัณฑิต ลักษณะที่เรียกว่าการคบบัณฑิต คือการเข้าไปนั่งใกล้ การกินร่วม นั่งร่วม พูดคุย ขอคำแนะนำ ขอคำปรึกษา รับฟังแนวคิดและการปฏิบัติตามคำแนะนำของบัณฑิต ลักษณะเช่นนี้ ถือว่าเป็นการคบบัณฑิต ซึ่งจัดเป็นมงคลอย่างสูงสุด เพื่อให้เห็นภาพวิธีการคบบัณฑิตได้ชัดเจนขึ้น จึงขอยกตัวอย่างเรื่องดังต่อไปนี้

เรื่องมหาสุตโสม การคบบัณฑิตแม้เพียงครั้งเดียว ก็ย่อมสามารถรักษาตนได้ ส่วนการคบคนพาล แม้สิ้นกาลนานก็ไม่สามารถรักษาตนได้เลย เมื่อจะแสดงธรรมแก่พระเจ้าสุตโสม จึงได้กล่าวว่าขอเดชพระองค์ทรงพระนามว่า “สุตโสม” การคบกับสัตบุรุษทั้งหลายเพียงครั้งเดียวเท่านั้น การคบนั่นย่อมคุ้มครองบุรุษนั้นได้ส่วนการคบกับอสัตบุรุษตั้งมากครั้งก็คุ้มครองบุคคลนั้นไม่ได้ เรื่องนี้ชี้ให้เห็นว่า การคบบัณฑิตเพียงครั้งเดียวแต่มีผลอานิสงส์มาก ส่วนการคบคนพาลนั้นแม้นานเท่าไรก็ไม่ม้อานิสงส์อะไรเลยมีแต่โทษฝ่ายเดียว ฉะนั้นทุกคนจึงควรคบบัณฑิตดังคำว่า “คบคนพาลพาไปหาผิด คบบัณฑิตบัณฑิตพาไปหาผล” และผู้ที่คบบัณฑิตแม้ตนเองจะไม่ได้เป็นบัณฑิตแต่ก็ย่อมได้รับคำสรรเสริญว่ามีบัณฑิตเป็นเพื่อน ซึ่งสอดคล้องกับพระพุทธพจน์ที่ว่า “ไปไม้ทั้งหลายที่คนนำมาห่อ กฤษณา ก็พลอยมีกลิ่นหอมฟุ้งตามไปด้วย ฉนใด การคบบัณฑิตก็ฉนนั้น เพราะฉนั้น บัณฑิตรู้ผลดีผลเสียที่จะเกิดแก่ตน จงไปไม้ที่ใช้ห่อแล้ว ไม่ควรคบอสัตบุรุษควรคบแต่สัตบุรุษเท่านั้น เพราะว่าอสัตบุรุษย่อมชักนำให้ตกนรก ส่วนสัตบุรุษย่อมชักนำให้เข้าถึงสุคติ”^{๓๙}

พุทธจริยธรรมขั้นพื้นฐานที่บุตรควรปฏิบัติต่อสังคม หมายถึงคุณธรรมและหลักปฏิบัติที่ดีงามซึ่งมีลักษณะจำเพาะอันเป็นขั้นพื้นฐานของพระพุทธศาสนาประกอบด้วยหลักธรรมดังต่อไปนี้

๑) สัมมาทิฐิ คือความเห็นหรือปัญญาที่ต้งาม กล่าวคือเป็นความรู้ความเข้าใจว่าอะไรถูก อะไรผิด อะไรมีโทษ, มีคุณด้วยหลักเหตุผล สัจธรรม ความสะอาดแห่งจิตใจ คือจิตใจที่บริสุทธิ์ปราศจากสิ่งที่มาปรุงแต่งให้เกิดความเศร้าหมองซึ่งปราศจากความโกรธ อาฆาต อคติและเห็นแก่ตัว มีความเมตตากรุณา คือความปรารถนาดีไม่หวังสิ่งตอบแทนเป็นการเสียสละด้วยความรักอันบริสุทธิ์ ต้องรีบให้การช่วยเหลือเท่าที่กำลังความสามารถจะช่วยได้ เพราะเมตตาจัดเป็นคุณธรรมหรือจริยธรรม ขั้นพื้นฐานที่จะช่วยให้สังคมอยู่รอดได้ความมีสัจจะ คือความซื่อสัตย์สุจริตไม่คดโกง ไม่หลอกลวง ไม่คิดเอาแต่ได้ ความซื่อสัตย์จัดเป็นประพฤติสุจริต ผู้ที่มีสัจจะจะไม่คิดแสวงหา

^{๓๙} พุ.อิติ.(ไทย) ๒๕/๗๖/๔๓๗

ผลประโยชน์มิชอบธรรม ความข่มใจตัวเองได้หมายถึง ความสามารถในด้านจิตใจของตนเองไม่ให้ลุอำนาจแก่ รากะ โทสะ โมหะ รวมไปถึงยอมรับฟังความคิดเห็นที่มีเหตุผลของคนอื่นได้

ซึ่งหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญบุตรในสังคมปัจจุบันคือ

๑) ศีล คือหลักการที่ช่วยสังคมให้สังคมเป็นปกติปราศจากการประทุษร้าย เบียดเบียนซึ่งกันและกันศีลจัดเป็นข้อห้าม เรียกว่าเบญจศีล, ส่วนเบญจธรรมคือข้อควรปฏิบัติซึ่งจะเป็นคุณธรรมพื้นฐานความประพฤติของคนในสังคมอยู่รวมกันอย่างมีความสุข

๒) ทาน คือ การให้โดยไม่เสียดายในภายหลังเป็นการให้โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน ทานมี ๒ ลักษณะ คือการให้สิ่งของหรือวัตถุ “อามสทาน” การให้อภัยทานโดยการไม่ถือโกรธ ไม่ถือโทษต่อบุคคลอื่นและไม่เบียดเบียนคือ “อภัยทาน” หากพิจารณาหลักของ สังคหวัตถุ ๔ พบว่าทานเป็นหลักการข้อแรกในการชนะใจผู้อื่น, ข้อสองคือคำพูดไพเราะอ่อนหวาน.เรียกว่า “ปิยะวาจา” ข้อสามคือ การให้บริการช่วยเหลือคนอื่นและการปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมเรียกว่า “อัตถจริยา” ข้อสี่คือการรู้จักปฏิบัติตนเป็นคนดีเสมอต้นเสมอปลายเหมาะสมกับหน้าที่การงานวัยและเพศเรียกว่า “สมานัตตตา” การให้ทานจะบังเกิดประโยชน์สูงสุดผู้ให้จะต้องมี ๑.ให้สิ่งที่บริสุทธิ์อันเป็นการให้สิ่งที่ได้จากการประกอบอาชีพสุจริต ๒. ผู้ให้ต้องมีเจตนาหรือความตั้งใจที่จะให้ด้วยความบริสุทธิ์ใจ ๓.ผู้รับเป็นคนดีมีคุณธรรมเป็นผู้สมควรแก่การรับสิ่งของที่ให้หากเป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์ด้วยยิ่งมีผล

๔.๒.๓. บุญกิริยาวัตถุ

บุญกิริยาวัตถุ หมายถึง ที่ตั้งแห่งการทำบุญ, เรื่องที่จัดเป็นการทำความดี, หลักการทำความดี, ทางทำความดีซึ่งธรรมที่ตั้งแห่งความดี อันเป็นคุณธรรมที่บุตรพึงบำเพ็ญสร้างให้เกิดมีในตน เพื่อเป็นการปฏิบัติต่อสังคม บุญกิริยาวัตถุมีการจำแนกออกเป็นดังนี้

๑) บุญกิริยาวัตถุ ๓

- ๑) ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทานให้ปันสิ่งของต่าง ๆ
- ๒) ศีลมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีลหรือการประพฤติดีมีระเบียบแบบแผน งดเว้นจากสิ่งผิดศีลธรรมและประเพณีวัฒนธรรมอันดีงาม เนื่องจากเป็นการฝึกฝนอบรมตนดีแล้ว
- ๓) ภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการเจริญเมตตา ภาวนาคือฝึกฝนอบรมจิตใจเจริญปัญญาเพื่อฝึกฝนให้เกิดความชำนาญด้วยการประพฤติปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ^{๒๐}

๒) บุญกิริยาวัตถุ ๑๐

- ๑) ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการปันสิ่งของ
- ๒) ศีลมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีลหรือการประพฤติดี
- ๓) ภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนาคือฝึกฝนอบรมจิตใจเจริญปัญญา

^{๒๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๓๐, ข.อิติ. (ไทย) ๒๕/๒๓๘/๒๗๐.

- ๔) อปายนัมมัย บุญสำเร็จด้วยการอ่อนน้อมถ่อมตน
- ๕) เวยยาวัจจัมมัย บุญสำเร็จด้วยการชวนชวายเป็นใช้
- ๖) ปัตติทานัมมัย บุญสำเร็จด้วยการเฉลี่ยส่วนแห่งความดีให้แก่ผู้อื่น
- ๗) ปัตตานุโมทนาัมมัย บุญสำเร็จด้วยการยินดีในความดีของผู้อื่น
- ๘) อัมมัสสวณัมมัย บุญสำเร็จด้วยการศึกษา ฟังธรรม หาความรู้
- ๙) อัมมเทสนาัมมัย บุญสำเร็จด้วยการสั่งสอนธรรมให้ความรู้
- ๑๐) ทิฏฐชุกัมมัย บุญสำเร็จด้วยการทำความเห็นให้ตรง

บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ นี้ ข้อที่ ๔-๕ ท่านจัดเป็นในศีลัมมัย ข้อที่ ๖-๗ ท่านจัดเข้าในทานัมมัย ข้อที่ ๘-๙ จัดเข้าในภาวนาัมมัย^{๒๑} ส่วนข้อ ๑๐ ท่านจัดเข้าในทานศีลและภาวนาัมมัย คุณธรรมเหล่านี้จะช่วยสนับสนุนทำให้บุตรปฏิบัติต่อสังคมให้เกิดสันติสุขได้

พระพุทธองค์ได้ตรัสเกี่ยวกับเรื่องบุญว่า “บัณฑิตพึงศึกษาบุญที่ใดเลิศมีความสุขเป็นกำไรเท่านั้น คือพึงบำเพ็ญทานประพฤติธรรมสมาธิและเจริญเมตตาจิต บัณฑิตครั้นบำเพ็ญธรรม ๓ ประการ อันเป็นเหตุเกิดความสุขเหล่านี้แล้ว ย่อมเข้าถึงโลกที่เป็นสุข ซึ่งไม่มีการเบียดเบียนกัน”^{๒๒}

สรุปความได้ว่าความกตัญญูเป็นภูมิธรรมของคนดีรู้จักการตอบแทนที่ผู้อื่นกระทำ แล้วแก้ตนสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับตนเองในสังคมปัจจุบันด้วยการประพฤติปฏิบัติเพราะเป็นสิ่งที่ดี บัณฑิตควรยกย่องและสรรเสริญตลอดทั้งความเป็นผู้มีจิตสุจริตทางกาย ทางวาจา และทางใจ และการไม่คบคนพาลคนชั่วแม้แต่อบาย อันจะทำให้ตนเองและตระกูลตกต่ำ

๔.๓. แนวทางในการประยุกต์หลักธรรมที่บุตรพึงปฏิบัติต่อพระพุทธศาสนา

บุตรพึงปฏิบัติต่อพระพุทธศาสนาเนื่องจากบุตรต้องมีหลักธรรมอันดีงาม หรือการประพฤติปฏิบัติตนต่อพระพุทธศาสนาในหลักธรรมอันส่งเสริมและสนับสนุนคุณทางพระพุทธศาสนาให้ดำรงวัฒนาถาวร เจริญยิ่งขึ้นและเป็นการนำบุตรหรือบุคคลทั่วไปให้มีชีวิตจิตใจสูงคึกคักอย่างถูกต้องทำสิ่งที่ถูกต้องดีงาม อันบัณฑิตหรือผู้เจริญเขาสรรเสริญ ในที่นี้ผู้วิจัยขอเสนอหลักธรรม คือ การประพฤติธรรม คือ ธรรมอันว่าง่ายสอนง่าย คือการสนทนาธรรม

^{๒๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๙๔.

^{๒๒} ชู.อิติ. (ไทย) ๒๕/๒๒/๓๖๗.

๔.๓.๑. หลักการประพตธรรม

คำว่า ธรรมจริยา คือการประพตธรรมหมายความว่า การปฏิบัติธรรม การทำตามธรรม ได้แก่ การประพตปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เช่น การให้ทาน รักษาศีลและการเจริญสมณะและวิปัสสนา การประพตธรรมนั้นจำแนกออกเป็น ๓ อย่างคือ

๑) ปฐมจริยา การประพตธรรมขั้นต้น ได้แก่ การปฏิบัติตามศีล ๕ กุศลกรรมบถ ๑๐ ไหว้พระสวดมนต์ ฟังธรรม เรียนธรรม และประพตปฏิบัติคุณงามความดี

๒) มัชฌิมจริยา การประพตธรรมชั้นกลาง ได้แก่ การเจริญสมณกัมมัฏฐาน

๓) อุตตมจริยา การประพตธรรมขั้นสูง ได้แก่ การเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน

การประพตธรรมทางกาย คือการไม่ฆ่าสัตว์ไม่ลักทรัพย์และไม่ประพตผิดในกามการ ประพตธรรมทางวาจา คือ การไม่พูดเท็จ,การไม่พูดสอเสียด การไม่พูดคำหยาบและไม่พูดเพ้อเจ้อ การประพตธรรมทางจิตใจ คือ การไม่โลภ ไม่อยากได้ของเขา การไม่พยาบาทปองร้ายเขาและเป็น สัมมาทิฐิ เห็นถูกต้องตามทำนองคลองธรรม มีผลของกรรมดีและกรรมชั่ว รู้จักบาปบุญมีเหตุมีผล การ ประพตธรรมจัดเป็นมงคล คือเป็นมหากุศล เพราะทำให้เป็นผู้ไม่ประมาท เป็นผู้รักษาสัจจะ เป็นผู้นำ ศาสนาให้เจริญ ทำให้เกิดสุขในโลกนี้และโลกหน้า ไม่ก่อเวรก่อภัยกับใคร เป็นผู้ให้อภัยแก่สรรพสัตว์ เป็นผู้ดำเนินตามปฏิปทาของนักปราชญ์ เป็นการทำตนให้เหินห่างจากข้าศึกภายในและภายนอก นอกจากนี้ยังนับว่า เป็นผู้สร้างทางมนุษย์ สวรรค์ พรหมและนิพพานดีด้วย เพื่อสนับสนุนคำกล่าวนี้ ขอ ยกเรื่องราวดังต่อไปนี้มาเป็นตัวอย่างซึ่งแสดงถึงบุคคลผู้ประพตธรรม

กรณีตัวอย่าง: เรื่องพระมิลกเถระ ท่านพระมิลกเถระ เมื่อครั้งเป็นคฤหัสถ์ ท่านเลี้ยงชีวิต ด้วยการทำปาณาติบาตสะสมบาปไว้มาก วันหนึ่งเธอบริโภคน้ำปิ้งแล้วไปที่ดักบัวง เกิดกระหายน้ำ เปิดหม้อน้ำที่ตั้งอยู่ในที่ใกล้พระเถระผู้อยู่ปารูปหนึ่งซึ่งกำลังเดินจงกลมอยู่ เมื่อไม่เห็นน้ำก็โกรธพูดว่า “ภิกษุท่านบริโภคาหารชาวบ้านแล้วมัวแต่นอนไม่ตักน้ำไว้ในหม้อพอบเป็นยาตาบ้างเลย การทำอย่างนี้ไม่สมควร” พระเถระคิดว่า เราตักน้ำใส่หม้อไว้เต็มแล้วไหน นายคนนี้จะกล่าวเช่นนั้น ท่านเดินไปดู เห็นหม้อน้ำเต็มเปี่ยมอยู่จึงเอาสังข์ตักน้ำให้เต็ม ๓๒ สังข์ เมื่อท่านขอบวชแล้วเวลาเจริญกัมมัฏฐาน กรรมนิมิตต่างก็ปรากฏ เช่น ภาพที่ตนฆ่าเนื้อ ฆ่าสุกร ดักบัวง เมื่อปรากฏเช่นนั้น ก็เกิดความเร่าร้อน ขึ้นในร่างกายท่าน จิตไม่ดำเนินไปสู่วิถิแห่งกัมมัฏฐาน เป็นเหมือนโคโง่งไม่ยอมไปตามรอยไถ ท่านไม่สามารถเจริญกัมมัฏฐานต่อไปได้ จึงไปส่งอารมณ์ต่อพระอาจารย์ ท่านแนะนำให้ใช้ไม้เฒ่าไฟ ๔ ด้าน ก็ไม่ไหม้ ให้อธิฐานแผ่นดินแยกออกเป็น ๒ ภาค นำเอาไฟมาต่อเวจिनรทิตเข้าที่กองไม้จึงจะไหม้

พระเถระแสดงไฟเวจिनรทิตแก่เธอแล้วกล่าวว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่น่าสยดสยอง ออก จากทุกซัดได้จริง ๆ คุณเธอเรียนว่าถ้ากระนั้นกระผมขอสูตายขอรับกระผมจะตั้งอกตั้งใจปฏิบัติจริง ๆ วันหนึ่งเธอกรองน้ำแล้ววางหม้อน้ำไว้ที่ขาได้ยืนคอยน้ำสะอาดเด็ดขาดสายพระอาจารย์เทศน์ปลอบว่า “อุฏฐานวโต สติมโต” ยศยอมเจริญแก่บุคคลผู้มีความหมั่น มีสติ มีภาระงานสะอาด ใคร่ครวญก่อนแล้ว

จึงทำ สำรวมแล้ว เป็นอยู่โดยธรรมไม่ประมาท เธอฟังธรรมแล้วได้น้อมคาถาทั้ง ๔ มาในตนว่า “ธรรมดาบุคคลผู้มั่นในสติ มีสติ มีการงานสะอาด ใครครวญก่อนแล้วจึงทำ สำรวมแล้วเป็นอยู่โดยธรรม ไม่ประมาท” ในที่สุดเธอก็ทำวิปัสสนากัมมัฏฐานจนตัดสังโยชน์เบื้องต่ำได้ ๕ ยังผล ๓ ยังมรรค ๓ ให้เกิดขึ้นได้

เรื่องนี้ชี้ให้เห็นว่า ถึงแม้บุคคลทำบาปกรรมมาก เพราะยังไม่รู้จักทางแห่งมรรคผลนิพพาน ครั้งภายหลัง ไม่ประมาทหาโอกาสเจริญวิปัสสนา ก็สามารถจะพ้นจากอบายภูมิทั้ง ๔ ได้เป็นแน่นอน ดังนายมิลกะเป็นตัวอย่าง^{๒๓} ดังเรื่องพญาช้างเลี้ยงมารดาที่พระองค์ได้ไว้ว่า “อีกอย่างหนึ่งแม้เขาจะผูกข้าพเจ้าไว้ที่เสาตะลุง เราก็ไม่เสียใจเพราะรักษาศีล เพื่อบำเพ็ญศีลบารมีให้บริบูรณ์ ถ้าเขาเหล่านั้นฟังทำลายเราที่เสาตะลุงนี้ด้วยขวานและหอกซัด เราก็จะไม่โกรธเขาเหล่านั้นเลย เพราะความกลัวศีลขาดฉะนี้แล”^{๒๔}

๔.๓.๒. ความเป็นผู้ว่าง่าย

ความเป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย ความเป็นผู้มีกิริยามารยาทดี ไม่กระด้างถือตัว หรือหัวดีต่อคำอบรมพราสอนของผู้ใหญ่ มีบิดามารดาเป็นต้น ดังมีคำกล่าวในมงคลข้อ ๒๘ ที่ว่า โสวจสสตา เอตมมมงคลมุตตมัม ผู้ว่าง่ายสอนง่ายไม่ดื้อดึงถือรั้น เอาแต่ใจตนเป็นมงคลแก่ชีวิต ความหมายคือ คนว่าง่าย หมายถึง คนที่ว่าง่ายกันง่าย รู้จักฟังเหตุผลไม่ดื้อด้าน เอาแต่ใจตัวเอง คนที่ว่าง่ายนั้นมีอยู่ ๒ ชนิด คือ

๑) ว่าง่ายเพราะเห็นแก่ตัว เห็นแก่ลาภ ยศ รางวัล และการสรรเสริญ

๒) ว่าง่ายเพราะเห็นแก่ความดี เชื่อว่าความเป็นคนว่าง่าย

จะทำให้มีโอกาสได้ฟังคำสั่งสอนของผู้หวังดีแล้ว ชีวิตจะได้ดีขึ้นเจริญขึ้นในทางคุณธรรม คนว่าง่ายคนที่ ๑ ไม่ใช่คนว่าง่ายที่แท้จริง ส่วนคนว่าง่ายคนที่ ๒ เป็นคนว่าง่ายอย่างแท้จริง^{๒๕} เนื่องจากคนว่าง่ายสอนง่ายนั้นจะมีผลดีต่อตนเองและสังคม คือ ได้รับคำสั่งสอนที่ดี ละโทษความผิดได้ ได้ธรรมเป็นที่พึ่ง คนทั่วไปเมตตาปราณี ตั้งตัวได้เร็ว เจริญงอกงามในคุณธรรมและเจริญก้าวหน้าในอาชีพ

^{๒๓} พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิริ ป.ธ.๙), มงคล ๓๘ ประการ, หน้า ๑๓๔-๑๔๒.

^{๒๔} ขุ.จรียา.(ไทย) ๓๓/๙-๑๐/๗๔๗.

^{๒๕} ชัยมงคล, มงคลชีวิต ๓๘ ประการ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แสงดาวสรัยทอง, ๒๕๔๒),

นักปราชญ์ทางศาสนาได้ให้ความหมายเรื่องความเป็นผู้ว่าง่ายสอนง่ายไว้ ดังนี้

พระธรรมมหาวิราณวัตร ได้แสดงทัศนะความเป็นผู้ว่าง่าย สอนง่ายว่า “โสจสสุตา แปลว่า ภิกษุก็ดี คฤหัสถ์ก็ดี ย่อมประพฤติดนเป็นคนว่าง่ายสอนง่าย ไม่มีมานะทิฐิอุปาทานแน่นหนา ในสันดาน มีจิตเบิกบานอ่อนน้อมรับโอวาทคำสั่งสอนของนักปราชญ์โดยเคารพ” ดังมีนิทานในชาดก เรื่องมงคล ความเป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย เช่น พระราธเถระ พ้อคำสำเภา ๕๐๐ พระยามารผจญ พระนันทยกษัตริย์

พระธรรมธีรราชมหามุนี ได้แสดงทัศนะไว้ว่า การเป็นผู้ง่ายสอนง่ายเป็นความมีน้ำใจ รู้เหตุผล และความเคารพนับถือ^{๒๖} คำว่า โสจสสุตา แปลว่า ความเป็นผู้ว่าง่าย สอนง่าย หมายความว่า เมื่อผู้อื่นแนะนำ พร่ำสอนได้ ตักเตือนได้ โดยชอบธรรมแล้ว ย่อมทำตามปฏิบัติตามด้วยความเคารพอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่คัดค้าน ไม่โต้ตอบ ไม่แก้ตัวโดยประการใด ๆ^{๒๗}

เมื่อบุตริดามีความประพฤติอ่อนน้อมถ่อมตนแล้ว รู้จักเคารพนับถือเชื่อฟังผู้ใหญ่ ว่าง่าย สอนง่าย เป็นคุณธรรมอันสูง ดังพระพุทธองค์ตรัสไว้ในพระไตรปิฎก เรื่องความประพฤติ ๘ อย่างว่า^{๒๘}

- ๑) เรื่องความประพฤติในอิริยาบถ
- ๒) เรื่องความประพฤติในอายตนะ
- ๓) เรื่องความประพฤติในสติ
- ๔) เรื่องความประพฤติในสมาธิ
- ๕) เรื่องความประพฤติในญาณ
- ๖) เรื่องความประพฤติในมรรค
- ๗) เรื่องความประพฤติในผล
- ๘) เรื่องความประพฤติเพื่อประโยชน์แก่โลก

ความประพฤติปฏิบัติ และการวางตัวนั้นจะถือได้ว่า มีคุณธรรมประจำใจและการไม่ถือตัว การได้เรียนรู้มาประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่เป็นบุญกุศลในคุณงามความดี และเปรียบเทียบกับบุคคลเราได้ต่างกันโดยจะทำให้เป็นอุปนิสัยทำให้บุตริดาได้เป็นคนดีหรือชั่วได้ พระไตรปิฎกเปรียบบุคคลไว้ ๔ จำพวก คือ “บุคคลเปรียบเหมือนเมฆที่คำราม แต่ไม่ให้ฝนตก บุคคลเปรียบเหมือนเมฆที่ให้ฝนตกแต่ไม่คำราม บุคคลเปรียบเหมือนเมฆที่ไม่คำราม และไม่ให้ฝนตก บุคคลเปรียบเหมือนเมฆที่คำราม และให้ฝนตก”^{๒๙}

^{๒๖} พระธรรมมหาวิราณวัตร (โสจ สุตวิโร), **มงคลที่ป็นหรือมงคลสูตร ๓๘** ประการพิสดาร. หน้า ๔๐๐-๔๐๙.

^{๒๗} พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิ ป.ธ.๙), **มงคล ๓๘** ประการ. หน้า ๒๓๑.

^{๒๘} ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๙๗/๓๑๘.

^{๒๙} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๐๒/๑๕๕.

พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชค ญาณสิทธิเถร ป.ธ. ๙) ให้ความหมายว่า เมื่อผู้อื่นแนะนำพร้าสอนให้ ตักเตือนให้ โดยชอบธรรมแล้ว ย่อมทำตาม ปฏิบัติตาม โดยความเคารพอ่อนน้อม ไม่คัดค้าน ไม่โต้ตอบ ไม่แก้ตัว โดยประการใดๆ ทั้งสิ้น^{๓๐}

สวัสดี พินิจจันทร์ ให้ความหมายว่า ผู้ที่ถูกเขากล่าวในทางที่ถูกที่ควร ไม่พูดกลบเกลื่อนหรือเฉยเมย ไม่ได้ร้นด้วยทวิภูมิตามะ ไม่ขัดแย้ง หรือปิกคอ ผู้ว่ากล่าวคิดถึงคุณโทษและเหตุผล มีความอดทน แสดงอาการเอื้อเฟื้อ ความเคารพและความถ่อมตนต่อผู้กล่าวสอน^{๓๑}

เกษม บุญศรี ให้ความหมายเรื่องนี้ว่า “เมื่อถูกเขากล่าวอยู่โดยธรรม ตั้งใจฟังคำนั้นให้เข้าใจแล้วทำตามโดยดี^{๓๒} ตรงกันข้ามกับความเป็นผู้ว่ายาก เพราะบุคคลผู้ว่ายากจะถือเอาแต่สิ่งที่เป็นข้าศึก ไม่เอื้อเฟื้อ ไม่เชื่อฟัง ลักษณะของคนว่ายากในพระอภิธรรมปิฎก บุคคลบัญญัติ ท่านกล่าวไว้ว่า กิริยาของผู้ว่ายาก ภาวะของผู้ว่ายาก ความเป็นผู้ว่ายาก ความยึดถือข้าง ชัดขึ้น ความพอใจการโต้แย้ง ความไม่เอื้อเฟื้อ ภาวะแห่งผู้ไม่เอื้อเฟื้อ ความไม่เคารพและไม่รับฟังในเมื่อถูกว่ากล่าวโดยชอบนี้เรียกว่า ความเป็นผู้ว่ายาก บุคคลผู้ประกอบด้วยความเป็นผู้ว่ายากนี้ ชื่อว่าผู้ว่ายาก^{๓๓}

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า ความเป็นผู้ว่ายากสอนยากนั้น พระพุทธองค์ทรงให้ละเสีย ดังพระพุทธพจน์ว่า “ภิกษุควรเจริญความเป็นผู้ว่าง่ายเพื่อความเป็นผู้ว่ายาก ภิกษุควรเจริญความเป็นผู้มีกัลยาณมิตร ภิกษุควรเจริญอาณาปาณสติ (สติกำหนดลมหายใจเข้าออก) เพื่อละความฟุ้งซ่านแห่งจิต”^{๓๔}

๔.๓.๓ การสนทนาธรรม

การสนทนาธรรม หมายถึง การสนทนาธรรมตามกาลเวลา ตามที่เห็นสมควร ตามที่นักปราชญ์และพุทธบริษัทได้พากันกำหนดขึ้น เช่น การฟังธรรม การเป็นที่สนทนาธรรม การเป็นที่แสดงธรรม และการเป็นที่ปฏิบัติธรรม ในที่นี้หมายเอาพระวินัย พระสูตร พระอภิธรรม อรรถกถาฎีกา ชาดก ย่อให้สั้นเข้าเรียกว่า สัทธรรม ๓ คือ ปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ สนทนาธรรม ได้แก่ การซักถามธรรมะกันและกัน เพื่อเกิดปัญญาเพื่อให้ใจเบิกบาน เพื่อให้ใจไม่หดหู่ เพื่อให้เกิดบุญกุศลแก่ตนเองละผู้อื่น

^{๓๐} พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชค ญาณสิทธิเถร ป.ธ.๙), **มงคล ๓๘ ประการ**, หน้า ๒๓๐.

^{๓๑} สวัสดี พินิจจันทร์, **มงคลในพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๓๖.

^{๓๒} เกษม บุญศรี, **พุทธมงคล เล่ม ๔**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, ๒๕๑๓), หน้า ๗๗.

^{๓๓} อภ.ป. (ไทย) ๓๖/๕๕/๑๕๙.

^{๓๔} อง.ฉก.ก. (ไทย) ๒๒/๑๑๕/๖๓๖.

ลักษณะการสนทนาธรรมมีอยู่ ๕ อย่าง

- ๑) การสนทนาธรรมกันเพื่อให้เกิดความรู้ในธรรมที่ตนยังไม่รู้
- ๒) การสนทนาธรรมกันเพื่อให้เกิดความรู้ในธรรมที่เข้าใจแจ่มแจ้ง ในธรรมที่ตนทราบแล้วแต่ยังไม่แจ่มแจ้งดี และเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองด้วย
- ๓) การสนทนาธรรมกันเพื่อให้เกิดความรู้ในธรรมที่ข้อสงสัยของตนและคนอื่น
- ๔) การสนทนาธรรมกันเพื่อให้เกิดความรู้ในธรรมที่สืบสวนหาความจริง เช่น สามีนางภิกษุณี ชื่อธรรมทินนา เป็นต้นอย่าง
- ๕) การสนทนาธรรมกันเพื่อให้เกิดความรู้ในธรรมที่ตั้งคำถามเองแล้วตอบเอง เพื่อให้รู้ฟังเข้าใจง่าย เพื่อให้เกิดมหากุศลแก่ตนเองและผู้อื่น

การสนทนาธรรมถือว่าเป็นมงคล เพราะทำให้เป็นคนมีไหวพริบบริบูรณ์ เป็นมหากุศล เป็นคนมีสติปัญญาเฉลียวฉลาด ได้ยินได้ฟังธรรมที่ตนยังไม่ได้ฟัง ธรรมที่ฟังแล้วยังไม่เข้าใจชัดย่อมเข้าใจชัดดี บรรเทาความสงสัยเสียได้ทำความเห็นให้ถูกต้องได้ จิตของผู้ฟังย่อมผ่องใส เป็นพลวปัจจัยให้เกิดประโยชน์ ๓ อย่าง คือ ประโยชน์ในโลกนี้ ประโยชน์ในโลกหน้า และประโยชน์อย่างยิ่งคือพระนิพพาน รักษาปริยัติ ปฏิบัติและปฏิเวธ เป็นการให้ธรรมเป็นทาน ทำให้พระพุทธานุสาสนาเจริญรุ่งเรืองต่อไป รักษาต้นตอประเพณีอันดีงามของพระอริยเจ้าไว้ ชื่อว่าได้ดำเนินตามปฏิปทาอันเป็นวงศ์ของนักปราชญ์^{๓๕} ดังกรณีของ นางมหาสุภักทา หลานของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ชื่อ นางสาวมหาสุภักทา ได้เป็นผู้จัดสถานที่จัดอาหารถวายพระสงฆ์ที่บ้านแทนท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีทุกวัน ได้ชักถามธรรม ได้ฟังธรรม เกิดความเลื่อมใสจนได้เจริญวิปัสสนากรรมฐานสำเร็จเป็นพระโสดาบัน ต่อมานางจุลลสุภักทา ผู้เป็นน้องได้รับตำแหน่งแทนพี่ ได้ฟังธรรม สนทนาธรรม เกิดความเลื่อมใสจนได้เจริญวิปัสสนากรรมฐาน สำเร็จเป็นพระโสดาบัน แสดงให้เห็นได้ว่าการสนทนาธรรมเป็นเหตุให้เกิดปัญญาค้นต้น ค้นกลาง ค้นสูง ชื่อว่า เป็นมหายานมงคลอันยอดเยี่ยมโดยแท้^{๓๖}

นอกจากนี้ ยังมีหลักธรรมว่าด้วยการกำจัดความโกรธอันเป็นเหตุให้อยู่เป็นสุขและไม่เศร้าโศก ดังข้อความที่มาฆเทพบุตรทูลถามพระพุทธองค์ว่า “บุคคลฆ่าอะไรได้จึงอยู่เป็นสุข ฆ่าอะไรได้จึงไม่เศร้าโศก ข้าแต่พระโคตม พระองค์ทรงพอพระทัยการฆ่าธรรมอย่างหนึ่งคืออะไร” พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “บุคคลฆ่าความโกรธได้จึงอยู่เป็นสุข ฆ่าความโกรธได้จึงไม่เศร้าโศก ทำวัตถุพระอริยทั้งหลายสรรเสริญ การฆ่าความโกรธซึ่งมีรากเป็นพิษมียอดหวาน เพราะบุคคลฆ่าความโกรธนั้นได้จึงไม่เศร้าโศก”^{๓๗}

^{๓๕} พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิริ ป.ธ.๙), มงคล ๓๘ ประการ, หน้า ๒๔๓-๒๔๖.

^{๓๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๓-๒๔๕.

^{๓๗} ทำวัตถุในที่นี้หมายถึง ทำวาทะ (ส.ส. (ไทย) ๑๕/๘๔/๘๘-๘๙).

สรุป

สรุปความได้ว่า การประยุกต์หลักธรรมในหน้าที่ของบุตรที่สำคัญคือ ความกตัญญูกตเวที เพราะความกตัญญูเป็นเครื่องหมายของคนดี เพราะขึ้นชื่อว่าคนดีหรือความดีนั้นเป็นหลักธรรมที่บิดามารดานำมาฝึกฝนอบรมให้กุลบุตร กุลธิดาและบุตรหลานได้ภายในครอบครัว อันจะเป็นความกตัญญูกตเวทีรู้คุณและตอบแทนคุณท่านที่มาก่อนแล้วยกตน จะเป็นแนวทางช่วยให้ให้ครอบครัวเป็นปึกแผ่นมั่นคงตลอดไป ดังพุทธภาษิตที่ว่า ความกตัญญูกตเวที เป็นภูมิธรรมของคนดี^{๓๘} การตอบแทนพระคุณต่อบิดามารดาที่แท้จริงจึงหมายถึง การชักนำบิดามารดาที่ไม่มีศรัทธาให้ตั้งอยู่ในศรัทธา ไม่มีศีลให้ตั้งอยู่ในศีล ไม่มีการเสียสละให้ตั้งอยู่และยินดี ไม่มีปัญญาก็ให้ตั้งอยู่ในปัญญา ดังพระพุทธองค์ตรัสไว้ว่าส่วนบุตรคนใดให้มารดาและบิดาผู้ไม่มีศรัทธา สมาทานตั้งมั่นดำรงอยู่ในสัทธาสัมปทา (ถึงพร้อมด้วยศรัทธา) ให้มารดาบิดาผู้ทุกศีล สมาทานตั้งมั่นดำรงอยู่ในศีลสัมปทา (ถึงพร้อมด้วยศีล) ให้มารดาและบิดาผู้ตระหนี่ สมาทานตั้งมั่น ดำรงอยู่ในจาคสัมปทา (ถึงพร้อมด้วยการเสียสละ) ให้มารดาและบิดาผู้ไม่มีปัญญา สมาทานตั้งมั่นดำรงอยู่ในปัญญาสมาทานถึงพร้อมด้วยปัญญา ด้วยเหตุเพียงเท่านั้นแล การกระทำอย่างนั้น ชื่อว่าอันบุตรได้กระทำและทำการตอบแทนแล้วแก่มารดาและบิดา^{๓๙}

นอกจากเรื่องความกตัญญูกตเวทีแล้ว หลักธรรมที่บุตรพึงปฏิบัติ และสามารถนำมาปรับใช้ในสังคมได้ ก็คือเรื่อง “สุจริต ๓” กล่าวคือ ๑) กายสุจริต ๒) วจีสุจริต ๓) มโนสุจริต หลักธรรมเหล่านี้ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบัน ด้วยเหตุผลอันสมควรจะมีประโยชน์อันเป็นการปฏิบัติที่ดีให้เป็นคุณธรรมต่อบิดามารดาในการอบรมสั่งสอนบุตรที่ดี เพราะถ้าบุตรธิดาประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมย่อมจะมีแต่ความสุขความเจริญฝ่ายเดียว “การไม่คบคนพาล” อันจะนำมาซึ่งความเดือดร้อน ลักษณะของคนพาลมี ๓ ประการ (๑) คิดแต่เรื่องไม่ดีไม่มีประโยชน์ (๒) พูดแต่คำไม่ดี ไม่มีประโยชน์ (๓) ทำแต่กรรมที่ไม่ดีไม่มีประโยชน์ “การคบบัณฑิต” เพราะบัณฑิต ย่อมนำมาซึ่งปัญญาและประโยชน์ทั้งในภพนี้ ประโยชน์ในภพหน้า และประโยชน์สูงสุดคือพระนิพพานไว้ได้ การคบบัณฑิต จึงเป็นมงคลสูงสุดคือ เป็นหนทางแห่งความเจริญ “บุญกิริยาวัตถุ” หมายถึง ที่ตั้งแห่งการทำบุญ, เรื่องที่จัดเป็นการทำความดี, หลักการทำความดี, ทางทำความดีซึ่งธรรมที่ตั้งแห่งความดี อันเป็นคุณธรรมที่บุตรพึงบำเพ็ญสร้างให้เกิดมีในตนเพื่อเป็นการปฏิบัติต่อสังคม ซึ่งแยกเป็น ๒ ประเภท คือ ๑ บุญกิริยาวัตถุ ๓ ๒. บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ “ความเป็นผู้ว่าง่าย” ความเป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย ความเป็นผู้มีกิริยามารยาทดี ไม่กระด้างถือตัว หรือหัวดีต่อคำอบรมพราสอนของผู้ใหญ่ มีบิดามารดาเป็นต้น คนที่ว่าง่ายนั้นมีอยู่ ๒ ชนิด คือ ๑) ว่าง่ายเพราะเห็นแก่ตัว ๒) ว่าง่ายเพราะเห็นแก่ความดี “การ

^{๓๘} อิง.ทก.(ไทย) ๒๐/๓๓/๗๗.

^{๓๙} อิง.ทก.(ไทย) ๒๐/๓๔/๗๘.

สนทนาธรรม” เป็นการสนทนาธรรมตามกาลเวลา ตามที่เห็นสมควร ตามที่นักปราชญ์และพุทธบริษัท ได้พากันกำหนดขึ้น เช่น การฟังธรรม เป็นต้น

ลักษณะการสนทนาธรรมมีอยู่ ๕ อย่าง

- ๑) การสนทนาธรรมกันเพื่อให้เกิดความรู้ในธรรมที่ตนยังไม่รู้
- ๒) การสนทนาธรรมกันเพื่อให้เกิดความรู้ในธรรมที่เข้าใจแจ่มแจ้ง ในธรรมที่ตนทราบแล้วแต่ยังไม่แจ่มแจ้งดี และเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองด้วย
- ๓) การสนทนาธรรมกันเพื่อให้เกิดความรู้ในธรรมที่ข้องใจสงสัยของตนและคนอื่น
- ๔) การสนทนาธรรมกันเพื่อให้เกิดความรู้ในธรรมที่สืบสวนหาความจริง เช่น สามีนางภิกษุณี ชื่อธรรมทินนา เป็นต้นอย่าง
- ๕) การสนทนาธรรมกันเพื่อให้เกิดความรู้ในธรรมที่ตั้งคำถามเองแล้วตอบเอง เพื่อให้รู้ฟังเข้าใจง่าย เพื่อให้เกิดมหากุศลแก่ตนเองและผู้อื่น